

Kerim Gurbannepesowy ýatlap...

Category:

Goşgular, Hekaýalar, Kitapcy, Powestler, Romanlar, Ýatlamalar

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Kerim Gurbannepesowy ýatlap... KERIM GURBANNEPESOWY ÝATLAP...

Şahyr Kerim Gurbannepesowyň ýatan ýeri ýagty, jaýy jennet bolsun!!! Şahyryň ruhy bizden – öz nesillerinden, okyjylaryndan razy bolawersin!!!

Wagt diýeniň çalt geçýär. Ýap-ýaňydy, «Garagum» (ol wagtlar onuň ady «Sowet edebiýatydy») žurnalynyň elli ýyllyk ýubileýini bellemek üçin ber-başagaý bolup ýörşümiz. Ýap-ýaňydy, žurnalyň şol wagtky redaktory meşhur şahyr Kerim Gurbannepesowyň:

– Žurnalyň ilkinji çykan sanyny tapyň! Arhiwleri dörüň, kitaphanalary elek edip çykyň. Tanyş-biliş adamlardan soraň. Şo döwürde işläň adamlaryň ýaşap ýöreni bardyr, belki, şolarda saklanyp galandyr – diýip, bizi gysaja salyp, herimizi bir gapa iberip, «Boş geläýmäň» diýip, berk sargaýan döwri. Näçe gözlesek-de, žurnalyň adybir sanyny-ha tapmadyk. Ýöne žurnala ilki oňa «Türkmenistan medeniýeti» soň «Şura edebiýaty» diýip at dakylandygyny arhiwden bildik. Garaz, şo žurnal dürli-dürli atlary göterip, 50 ýaş a ýetipdir. Ondan bäre otuz ýyl geçipdir. O döwürdäki žurnalyň işgärleriniň köpüsi dynç alyşda. Birnäçesi bolsa bu ýagty jahan bilen hoşlaşyp, bakyýete göç etdiler. Men ol döwürde žurnalyň kyssa bölüminiň müdiridim. Žurnalda bu bölüme «agyr artilleriýa» bölümi diýýärdiler. Žurnalyň ýubileý sanýnda gutlag çykyşymam ýerleşdirilipdi. Meni TSSR Ýokary Sowetiniň «Hormat haty» bilenem sylaglapdylar. Mollenepes adyndaky drama teatrynda žurnalyň elli ýyllyk ýubileýi dabarasy geçirildi. Nähili bagtlydyk, hezillikdi! Ýaşdyk. Bu žurnal meniň üçinem mähriban, eziz. Egnimiň üstaşyry yza seredip, zähmet çeken, ýaşlyk ýyllarymy ýada salanymda, öňi bilen, «Garagum» žurnaly göz öňüme gelýär. Men bu žurnalda 1968-nji ýylyň 1-nji

maýyndan işe girip, 1984-nji ýylyň fewral aýynda çenli işledim. Men žurnala işe gelenimde onuň redaktory türkmeniň atly ýazyjysy Beki Seýtäkowdy. 1973-nji ýylda bolsa Kerim Gurbannepesow redaktor bolup işe geldi. Bularyň ikisem uly şahslardy, ajaýyp adamlardy. Ikisem, bireýýäm dünýäden gaýdan adamlar. Olaryň ýatan ýerleri ýagty bolsun! Kerim Gurbannepesowyň ajaýyp şahyrdygyny düşündirip oturmagyň geregi ýok. Ol türkmeniň ählisiniň öýüne, ýüregine giren adam. Özem wagtlaýynda däl-de, ymykly ornaşan şahyr. Türkmen halky Magtymguly, Mollanepes, Kerime, Seýdi... Kerim Gurbannepesow ýaly şahyrlarynyň bardygyny üçin bagtlydyr, olara guwanmaga haklydyr. Men Kerim Gurbannepesowyň döredijiligi barada «Demir ýylgyryp bilermi?!» diýen makala-da ýazypdym. Ol makala «Edebiýat we sungat» gazetinde çap edilipdi. Bu ýazgymda onuň döredijiligi hakynda däl-de, redaktorlygy hakynda söz açmakçy. 1973-nji ýylyň tomsunyň başynda žurnala redaktor bolup ikinji gezek işe gelen Kerim Gurbannepesow öňem bu žurnalda redaktor bolan ekeni. Men bu dabarasy dag aşýan şahyr bilen işleşmeli boljakdygyma ilki ýaýdandym. Ýaýdanjymy adamym Berdinazar Hudaýnazarowa-da aýtdym. Ol:

– Arkaýyn bol. Kerim arkalaşykly redaktordyr. Onuň bilen işleşmek kyn düşmez. Kerim sypaýydyr. Onuň «jykyr-jykyr» gülmesi nämä degmeýär – diýip, meniň tykyramamy terk etdirdi. Dogrudanam, bu şeýle bolup çykdy. Kerim Gurbannepesow bilen işleşen on ýyl gowrak wagtymy men iň manyly, iň şatlykly, çeper döredijilikde iň öndürijilikli ýyllarym hasaplaýaryn. Onuň bilen işleşmek ýeňildi. Biz redaksiýa toýa gelýän ýaly gelerdik. Kerim Gurbannepesow durşy bilen mähirden ýasalan ýalydy, nuranady. Ol redaksiýa geldigi redaksiýanyň howasy üýtgeýärdi. Onuň öz kabinetinde işläp oturmagy – işgärleriň göwrümini giňeldýärdi. Ol bolmasa, biz ýetimsireýärdik. Kerim Gurbannepesowa işde asgyn görünmekden gorkýardyk. Men-ä şeýledim. Gepiň gysgasy, arkamyzda dag bar ýalydy. Žurnalda işlän ýyllarym Gylyç Kulyýewiň, Ata Atajanowyň, Nargylyç Hojageldiýewiň we beýlekileriň romanlary, Beki Seýtäkowyň, Naryman Jumaýewiň, Gurbanýaz Daşgynowyň, Agageldi Allanazarowyň, Osman Ödäýewiň powestleri, goşgulary,

hekaýalary žurnalda çap edildi. Žurnal türkmende eli galam tutýanlaryň güzeridi. Umyt bilen inip, oňa eňek basmadyk zehin ýokdur. Başgaça aýtsam, žurnal – professional ýazyjy-şahyrlaryň ussahanasy bolsa, ýaşlaryň tälim alýan mekdebidir. Redaksiýa yzyny üzmän gelýän golýazmalardan: «göwreli» papkalardan, petde-petde hatlardan gaýmagyny (bar bolsa) syryp-saýlap almalydy. Bagjygy bagjygyna ýetmän duran papkalary açarsyň, içinden gowy zat çyksa, bagtyň getirdigi, ony ahyryna çenli dem salymda okap çykarsyň. Edebi taýdan emelsiz eser çyksa welin, şol sahypalaryny sanap, itinip oturmalydyr. Žurnalyň hili redaksiýa gelýän edebi «harytlara» baglydy. Bellenen möhletde golýazmalar harmanyndan saýlap-seçip, çolpyňa ilen eserleri taraşlap-taraşlap, çekinip Kerim Gurbannepesowa gowşuraryň. Aradan birnäçe gün geçer. Ýaňky seniň «kemsiz edip goýberdim» diýen eserleriň yzyna gelýär. Gara ýazýan ruçka bilen «Б набоp» diýlip ýazylyp, gol çekilendir. Kerim Gurbannepesow çepbekeýdi. (Ýogsa-da ýaňy-ýakynda, çepbekeý adamlaryň zehinli bolýandygy barada telewizorda täsin gepleşik berdiler). Kerim şahyr ýuwaşjadan: – Ýene-de bir seredişdirip gör – diýer. Sen baş redaktoryň okap, gol çekip makullan golýazmasynyň sahypalaryny derrew agtaryşdyryp, öňi bilen, düzedişleri gözden geçirersiň. Ol bir sözleme ýekeje söz goşandyr. Ana, şol söz dartgynly sözlemi ýumşadyp, timarlap, başga bir rövüşe getirendir. Sen bolsa: «Şuny-da bilmändirin» diýip, eliňi maňlaýyňa dirärsiň. Beýleki bellikleri-de: «Şuny öňden özüm biläýmeli ekenim» diýdirer. Emma bilip bolýarmy? Bilmek üçin köp zat gerek. Kerim Gurbannepesowyňky ýaly daş ýarýan zehin gerek. Ol žurnalyň syýasy derejesinden başlap, grammatika derejesine çenli, hemmesiniň düzüw bolmagyny, sazlaşykly gitmegini isleýärdi. Bir gün redaktor:

– Baryňyz ak kagyz bilen ruçka alyp meň kabinetime geliň – diýdi. Biz aňka-taňka bolduk. Aýdan zatlaryny alyp, kabinete bardyk. Ol bize diktant ýazdyrды. Ep-esli ýazanymyzdan soň:

– Grammatiki ýalňyşlary köp goýberýärsiňiz – diýdi. Soň jogapkär sekretarymyz Ata Söýünowa ýüzlenip: – Bir tekstde şol bir söz telim hili ýazylýar, bir dürli ýazylmaly. Indi

orfografik ýalňyşyňyzam men düzetmelimi? Mazmuny yzarlap okap otyrkaň harp ýalňyşy gaty bökdeýär. Aýratynam, dar çekimli harplaryň düşüp-düşmezlik kadasynda ýalňyşy köp goýberýäňiz. Işgärler täzeden okasynlar, öwrensinerler – diýdi.

Ata Söýünow ýuwaşlyk bilen:

– Käwagt gidäýýändir-dä. Indi gidermeris. Ägä bolarys – diýdi. Biziň barymyz redaktory käýindirmekden çekinýärdik. Kerim Gurbannepesow:

– Nokadyna, tersoturyna çenli seretmeli – diýip, maňa ýüzlendi-de: – Hany, äber ýazan zadyňy – diýdi.

Men «2-likçi» okuwçynyň mugallyma diktanty uzadyşy ýaly edip, uýala-gorka uzatdym. Ol birsalym seredip oturdy-da (şol sekuntlar, meniň üçin bir ýyla barabar boldy):

– Ine, gördüňmi. Ýene ýalňyş. «Söýgini» diýen sözi, sen «söýgüni» diýip, ikinji bogny «ü» bilen ýazýarsyň. «Duýgusynda» ýazmaly. Sen bolsa «duýgysyny» diýip ýazýarsyň – diýdi. Meniň ýüzüm çapady ýaly gyzardy. Ol käbirlerimiziň dymyk sesleriň açyga öwrülmeginde ýalňyş goýberýändigimizi, käbiriniň dyngy belgileri goýmakda ýalňyşýandygyny deliller bilen ýüz görmän, ýüzümize aýtdy. Şodur-da şodur, haýsy sözün nähili ýazylýandygyny bir-birimizden soramak endige öwrüldi. Ondan bäri ýigrimi baş ýyldan köpräk wagt geçipdir. Emma talapkär redaktoryň gaşynda şol gyzaryp oturyşymyz entegem göz önümden gidenok. Kerim Gurbannepesow ýumşaklyk, sypaýyçylyk bilen düşündirmegi gowy görýärdi. Ýöne onuň bu häsiýetlerine düşünmeýänlerem bardy, düşünse-de, düşünmediksireýänler bardy. Kerim Gurbannepesow mydama täzeligiň gözleginde, işi öňe itermegiň ugrunda gezyärdi. Ol bizdenem şony talap edýärdi. Bir depen ýeriňi depip durmagy halamaýardy. Täzeçilligiň bolsa bir gapdaly mydama töwekgelçilik bilen bagly. Ine, onsoň, hälki düşünse-de, düşünmedik bolýanlara bu taň zat bolýardy. Bir mysal. Harpygyň içinden ýaňy ýazyp başlan awtoryň gowy powesti elime ildi. Men muny derrew redaktora buşladym. Redaktor haýdan-haý okap gördi-de, jogapkär sekretary ýanyna çagyryp:

– Žurnalyň nobatdaky sanyndan pylanyň eserini (ol eser çykmasa-da bolýar, çykmasa-da bolýar diýilýän eserdi) aýyr-da, ýerine

şu powesti ber – diýdi. Ol powest şol wagt Moskwanyň A.M.Gorkiý adyndaky Edebiýat institutynyň talyby, zehinli ýigit Agageldi Allanazarowyň «Ýedi däne» diýen eseridi. Ýeri gelende aýtsam, Agageldiniň «Iner ýüki» hem «Gyratyň howalasy» diýen powestlerini-de hakyky edebi eserligi üçin žurnalda Kerim şahyr binobat çap etdi. Agageldi Allanazarowyň powestleriniň beýleki nobata garaşyp duran eserleriň «egninden basyp» öňe geçmegi käbir adamlara ýaramady. «Şolaryň nämesi artykmyş?!» diýen ýaly gürrüňler süýt çogan ýaly çogdy. Kerim Gurbannepesowyň zehine hemaýatkär bolmakdaky beýle töwekgelligi ony diýdimzor Merkezi Komitete (MK) çagyrttdy. «Gyratyň howalasy» diýlen eseri çap edip, näme, türkmeni ata çykarjak bolýarmysyňyz?» diýen ýaly soraglara Kerim şahyrdan düşündiriş talap etdiler... Muny ýatlamak bilen, Kerim şahyryň çyn zehine hemişe hemaýatkär bolandygyny hakykatyň hatyrasyna aýdasym gelýär. Ýöne bu oňa ýokarda aýdyşym ýaly, aňsat düşmeýärdi. Ol çyn zehin gabat gelse, oňa biparh bakmaýardy. «Hiç haçan zehine kast edmäň, zehine kast eden baýnamaz» diýip sargaýardy. Çünki, ol Hudaý tarapyn berlen öz zehininiň sesine gulak asýardy. Zehine bolan hamraklygy üçin ýurdumyzyň ähli welaýatlarynda onuň dostlary köpdi. Özgäniň şatlygynyň hatyrasyna öz rahatlygyny bozmaga ukyply bolanlygy üçin ol Kerim Gurbannepesowdy. 1974-nji ýylyň başynda, Kerim şahyr:

– Žurnalyň 5-nji sanyny tutuşlygyna poeziýa bagyşlasak nähili görýärsiňiz? – diýdi. Men bada-bat öz bölümimiň arkasyny çalyp:

– A kyssa näme? – diýdim.

– 6-njy sanyny tutuşlygyna kyssa bagyşlarys – diýip, redaktor meni köşeşdirdi. Dogrusy, şol wagt «Meni tizräk okyja ýetirmeli» diýip duran gowy kyssa eseri-de ýokdy.

– Gowy başlangyç-da, gowy başlangyç – diýip, beýleki işgärler tassykladylar. Şu ýerde gepimi azajyk başga ýana sowmaly bolýaryn. O wagtlar redaksiýamyz Kemine köçesindäki wagtlaýyn salnan «barak» jaýda ýerleşýärdi. Uzyn koridoryň bir gapysy demirgazyga – Kemine köçesine, beýleki gapysy bolsa günorta – ýaşaýyş jaýlaryna tarap açylýardy. Koridoryň iki gapdalynda-da redaksiýalar ýerleşýärdi. Howa sowukdy. Peçler ýakylmaýardy.

Şonuň üçinem, redaksiýamyzyň ähli işgärleri (o wagtlar köpçülik däldik, işgärlerimiziň sany 10 adamdy) bir ýylyrak jaýda oturýardylar. Meniň özüm-ä şol ysly, sowuk jaýdan öň adyny eşitmedik «gaýmorit» diýen kesel alyp çykdy. Beýleki işgärlerem saglyga dawa edýän bir «ýadygärlik» aldylarmyka öýdýän. Indi taýýarlanmaly şygryýet sanynyň gürrüňine geçeyin. Bu işe Kerim Gurbannepesow turuwbaşdan uly hyjuw bilen ýapyşdy. Orkestriň beýleki sazandalaram (bu ýerde žurnalyň şol wagtky işgärleri hakynda gürrüň baryar) – sazalaryny hersi özüçe çalýardy. Ýöne Kerim Gurbannepesowyň dirižýorlyk taýajygyna seredýärdiler. Esasy agram Kerim Gurbannepesowa düşýärdi. Kimiň goşgusyny çap etmeli, kimiň şygryýet anketasynyň soraglaryna jogap ýazdymaly, kime haýsy eseri terjime etdirmeli, kime ýatlama ýazdymaly... – bularyň hemmesine redaktor jogapkärdi. Şygryýet bölüminiň müdiri Mämmed Seýidowa-da agram düşýärdi. Ýöne esasy yük redaktoryň boýnundady. Iň gyzykly ýeri-de, şygryýet anketasynyň jogaplaryny ýazan şahyr beýik rus şahyry A.S.Puşkiniň «Ýadygärlik» goşgusynyň bir bendini, ýagny, dört setirini terjime etmelidi. «Şygryýet anketasynda» ýörite şeýle sorag boldy. Kerim Gurbannepesow kime buýruk berip, kime ýüz tutup, haýyş edip, kimiň üstüne çapar ýollap, kim bilen telefonda üznüksiz jaňlaşyp, çöpleme çöplän ýaly edip, žurnalda çap bolmaly eserleri ýygnady. Ol makalalaryň sözbaşylaryna çenli üns berip, düzedip, gelşikli at goýup, baý, yhlas siňdird-ow! Pomma şahyr baradaky ýatlama makalanyň ady öň başgady. Kerim Gurbannepesow oňa «Pommaly günler» diýen sözbaşy bilen çalşyrdy. Bu juda jüpüne düşüpdi. Gepiň gerdişine görä aýtsam, men häzirki şu ýatlamamyň adyny şol makala eýerip goýýaryn. Men kyssa bölüminiň müdiri hökmünde çeträk-de bolsam-da, kilimiň bir ýan çetini tutmaly bolýardym. Aý, garaz, zähmet baryny siňdirip, ahyry žurnaly dikledik. «Poeziýa! Sen şu sanymyzyň soltany! Saňa söz berýäs. Sen hakda gürrüň edýäs» – diýip, Kerim Gurbannepesowyň «bissimyllasy» bilen poeziýa nomerini önümçilige iberdik. Žurnal ýalpyldap çykdy. Meniň pikirimçe, žurnalyň şol sany gaty üýtgeşik çykypdyr. Men şol sany häzirem gyzykly kitap okan ýaly okaýaryn hem saklaýaryn,

aram-aram elime alýaryn. Şol žurnala «Şygryýetden okuw kitaby» diýseňem boljak. Emma Kerim Gurbannepesowyň yhlas eden bu işinden «kemçilik gözleýjiler» gözleýän zatlaryny tapdylar. Gözleseň, näme tapylmaýar?! Şol žurnaly Ýazyjylar soýuzynyň ýygnagynda ara alyp «maslahatlaşdylar», gazetlere «replika» berdiler. Şeýdip, Kerim Gurbannepesowyň başlan sogap işine böwet basdylar. Onuň elini işden sowatdylar. Soňam Kerim Gurbannepesow: «Žurnalyň möçberini ulaltmaly, işgär sanyny artdyrmaly, žurnala täze at dakmaly» (žurnalyň şol wagtky ady «Sowet edebiýatydy») diýip, il bähbitli pikirlerini orta atyp başlady. Şonda men:

– Öň žurnala berer ýaly gowy zat ýok. Möçberini artdyrsaň, näme berjek? – diýdim. Kerim Gurbannepesow birsalym, birhili, ynjyly seredip durdy-da:

– «Новый мир», « Октябрь» žurnallarynda-da hemme çykarylýan zatlar «шедевр» (klassika) däldir. Beýle zatlar seýrek bolýar. Ýöne awtorlaryň zähmet çekip ýazan zatlary bölek-bücek däl-de, tutuş berilse gowy bolmazmy?!

Belki, arasyndan aňrybaş eser çykar – diýip, jykyr-jykyr güldi. Aý, garaz, azap baryny siňdirip, barmasyz ýerlere baryp, görmesiz adamlary görüp, žurnalyň möçberini-de ulaltdy, işgär sanyny-da artdyrdy. Şondan başlabam redaksiýanyň şol wagtky kollektiwi dargamak bilen boldy. – «Žurnala degerli at tapalyň» diýibem höwes etdi. «Garagum» diýip bir gördük, «Köpetdag» diýip bir gördük, «Amyderýa» diýdik, «Görogly» diýdik. Birinde-de ünsümüz eglenmedi. Ahyrynda-da täze at tapyp bilmän öňküligine goýduk. Žurnala täze ady bizden soňkular dakdylar. Kerim Gurbannepesow soňky wagtlarda «Ýüregim» diýip köp agzaýardy, saglyk ýagdaýynyň ýaramazdygyny ýañzydýardy. Ol «Ýürek» poemasynda ýazypdy ahyry. Onda-da biz kän üns bermändiris. «Dokuzy düzüw bolup gezäýmek, aňsat däl, düzelişer gider-dä» diýen umytly pikire uýupdyrys. Kerim şahyr 1988-nji ýylyň 1-nji sentýabrynda ýogaldy. Maňa bu habary žurnalist Ikar Pasewýew telefonda aýtdy. Men trubkany elimde tutup durşuma möňňürip başlapdyryn. Adamym Berdinazar Hudaýnazarow Moskwadady. Olam bir zat syzan ýaly, ýarym sagat geçip-geçmänkä, öýe jaň etdi. O wagt günortan sagat bir

töweregidi. Men oña:

– Ertir jaýlajakmyşlar – diýdim. – Bilet tapsam, ertir bararyn
– diýip, Berdinazar trubkany goýdy. Berdinazaryň Kerim dostunyň guburyna bir pil gum atmak nesibesi bar ekeni. Kerim şahyr öwlüýä eltilende, ol hem ýetip geldi. Berdinazar Hudaýnazarow (ol hem merhum) bilen Kerim Gurbannepesow ýegre dostdy. Olar ýaşrakkalar köp tirkeşýärdiler. Kerim Gurbannepesow degşen bolup, hemem meni gabajak bolup:
– Berdinazar, hälki söz beren gelinlerimiziň ýanynda-da gitmäge wagt boldy – diýip, tirsegi bilen Berdinazaryň böwrüne çalaja dürtüp goýbererdi.

Elbetde, maňa ol wagtlar bu gürrüň hoş ýakanokdy. Men adamymyň diňe maňa seretmegini, meni söýmegini isleýärdim. Emma häzir welin:

– Turuň ahyry, size halk garaşýar, gelinler, gyzlar garaşýar – diýip, näçe gygyrsam-da, ne ýerden, ne-de Berdinazar bilen Kerimden ses çykýar...

Kerim Gurbannepesowyň «Ilden artyk bolmaly däl» diýen durnukly ýörelgesi bardy. Ol öz durmuşynda-da şeýle adamdy. Bir gün kabinetine girsem, ýüzi salyk otyr. Men sebäbini soradym. Ol:

– Şu gün oglumyň doglan günü. (Ol bir oglunyň adyny tutdy welin, ýadymdan çykypdyr?) Emma ony edil şu günki gün harby gulluga alýarlar. Şoňa birazajyk bozuljak bolýan. Ertirem, birigünem bar ahyry – diýdi. Men: – Käbirler-ä ogluny harby gullukdan alybam galýar – diýdim. Ol:

– Ýok, gullukdan galmak hakda gürrüňem etme. Il nähili bolsa, goý, ogullaram, şeýle bolsunlar. Men yöne... – diýdi-de, sözünü soňlamady. Hawa, Kerim Gurbannepesow baradaky söze-de soňlanma ýokdur, ol hakda entek kän aýdylar.

Ogultäç ORAZBERDIÝEWA.

«Garagum» žurnaly, 2009-njy ýylyň 8-nji sany. Ýatlamalar